

Samuel Brittan og basisindkomst/borgerløn

Erik Christensen

Uddrag af bogen Erik Christensen: "Borgerløn. Fortællinger om en politisk idé." Hovedland 2000. s. 176-184.

En fortælling om en retfærdig fordeling i en markedsøkonomi, en »kapitalisme med et menneskeligt ansigt«:

En analyse af Samuel Brittans ejendoms- og markeds-paradigme

En utraditionel økonom

En af Englands mest kendte og respekterede økonomiske kommentatorer, Samuel Brittan (f. 1933), der siden 1978 har været redaktør og columnist på Financial Times, har i de sidste 20 år været en fremtrædende liberal fortaler for borgerlønsidéen.

Brittan, der er uddannet økonom (Cambridge 1955), har ikke alene fungeret som dagbladskommentator, men har derudover skrevet en lang række principielle økonomisk-politiske debatbøger om liberalisme og markedsøkonomi (Brittan 1975, 1988, 1990, 1995), hvor han blandt andet har udtrykt sin sympati for borgerlønstanken.

Et markeds-mæssigt forsvar for borgerlønsidéen

Brittans interesse for borgerlønstanken startede i 1970'erne som et forsvar for, at en alternativ livsform var forenelig med et liberalt markedssamfund. I løbet af 1980'erne med de engelske erfaringer med den store arbejdsløshed uddybede han sin liberale argumentation for borgerløn med, at en borgerløn kunne »supplement the income of the low paid, thus making it possible for them to price themselves into jobs« (Brittan 1995:244).

I 1990 sammenfattede Brittan sine argumenter for borgerlønsidéen i en bog skrevet sammen med Steven Webb: »Beyond the Welfare State«, hvor han mere principielt satte tanken sammen med sine tanker om liberalisme og markedsøkonomi. Det var et forsvar for borgerlønsidéen fra en »pro-market and pro-capitalist angle« (Brittan og Webb 1990:1).

Borgerløn opfattet som en moderne form for ejendomsret

Brittans indgangsvinkel til borgerlønsidéen er, at den kan komme til at fungere som en ny form for ejendomsret, som staten skal sikre, for at et liberalt markedssamfund kan fungere tilfredsstillende, dvs. ved både at sikre en personlig frihed og sikre markedssystemets funktion.

I stedet for at opfatte borgerløn som en overførselsindkomst (»handout«) ser Brittan den som en grundlæggende rettighed. »The clue to legitimizing some Basic Income Guarantee is to see it not as a handout, but as a property right« (Brittan og Webb 1990:3).

Brittan var optaget af, hvorledes der kunne ske en adskillelse af idéen om det frie forbrugs- og erhvervsvalg fra den puritanske arbejdsetik, »looking for ways of separating the libertarian, free choice aspects of capitalism from the puritarian ethic« (Brittan og Webb 1990:2).

Det vil en borgerløn kunne gøre, fordi et rigt samfund vil have råd til, at nogle mennesker »were opting out« ved kun at leve af deres borgerløn eller social dividende, hvis de skulle ønske det. I modsætning til de fleste liberale mener han ikke, det kan ses som udtryk for en asocial adfærd, fordi man trækker sig tilbage og lever af den ejendomsret, som alle har legitime krav på. Det er at betragte som en arveret, et afkast af en national arv.

Problemet i det nuværende samfund er, at her er der også muligheder for at få arbejdsfri indkomster, men de er meget ulige fordelt: »the only thing wrong with unearned income is that too few have it.« (Ibid:4). Med en »social dividend« -ordning vil der ske en demokratisering og udligning ved at alle får en mulighed for det. »The Basic Income concept belongs to the same family of ideas as wider capital ownership.« (Ibid:15).

Derfor foreslog Brittan også, da man fandt Nordsø-olien, at afkastet herfra blev fordelt til hver enkelt borger som en rettighed, ligesom man har gjort i Alaska med hensyn til afkastet fra naturressourcerne.

Brittan lægger stor vægt på, at borgerlønnen skal tildeles uafhængigt af status og tilstand, fordi det i højere grad vil kunne sikre et fleksibelt markedssamfund. Konkret gør han sig til talsmand for det han kalder et »incremental approach«, fordi det vil tage mange år at realisere, og han advarer imod at tro, det kan løse alle problemer.

»Basic incomes are not a costless option and their full realisation is many years ahead. Nor can they solve all social and economic problems. They will not deal with the environment, Third World problems, inflation or training and management in the U. K. They are not even a cure-all for poverty which has deep seated roots which cannot all be tackled by any feasible changes in financial support. The Basic Income concept may nevertheless represent a way of rectifying some serious holes in the welfare state safety net and also of gradually improving the incentive structure at the lower end of the income distribution.« (Ibid:53).

Brittan viser sig her som den forsigtige pragmatiker. Han har ikke særligt øje for borgerlønnens mulige betydning hverken for det civile samfund eller for løsning af miljøspørgsmålet.

Inspirationen fra James E. Meades idé om »social dividend«

I sin opfattelse af borgerløn som en ejendomsret er Brittan inspireret af den engelske økonom James E. Meade (1907-1995), der i 1977 fik nobelprisen i økonomi for sin teori om international handel sammen med svenskeren Bertil Ohlin. Meade havde allerede i 1930'erne fremsat tanker om en social dividende (»social dividend«), som et afkast af den nationale kapital, som burde tilkomme alle samfundsborgere.

Meade tilhørte i begyndelsen af 1930'erne en Cambridge-cirkel hvor John Maynard Keynes også tog del (sammen med Joan Robinson, Oscar Lange, Abba Lerner og G.D. H. Cole) (van Trier 1989). Her brugte Meade i 1936 som en af de første »social dividend«begrebet i bogen »An Introduction to Economic Analysis and Policy«. I denne kreds blev der arbejdet meget kreativt med spørgsmålene

omkring skabelse af fuld beskæftigelse og diskussion af fordelingsmekanismer omkring indkomst og ejendom.

Begrebet »social dividend« blev brugt i forskellige betydninger, dels som en sum af offentlige penge til at stimulere investeringer, dels som et nyt begreb, der skulle erstatte traditionelle skatter og sociale ydelser, og dels som en alternativ strategi til fordeling af ejendomsret.

Meade var en af de første advokater for den keynesianske politik og var hele livet optaget af, ikke alene hvorledes man kunne opnå fuld beskæftigelse, men også hvorledes man kunne finde nye mekanismer for fordeling af ejendom. Derfor fastholdt han »social dividend «begrebet i sin teoridannelse også i efterkrigstiden.

På det fordelingsmæssige område vendte han sig både mod en traditionel socialistisk og liberalistisk tankegang og gjorde sig på forskellig måde til talsmand for utraditionelle synspunkter, f.eks. i den såkaldte »Meade Committee« (»The Structure and Reform of Direct Taxation«) (Meade 1978) vedrørende skatter, hvor han forfægtede et borgerlønssynspunkt.

Meade var optaget af at skitsere et økonomisk system, der var baseret på tre principper, politisk demokrati, økonomisk markedskapitalisme og social velfærd. I en bog benævnte han sine forestillinger om et fremtidigt samfund som »Agathopia« (1989) (»A Good Place to Live in«), hvor han kortfattet beskrev dette samfunds funktionsmåde:

»I have always been interested in the search for workable compromise arrangements in the Mixed Economy in order to obtain the best possible package of economic efficiency, freedom of choice, decent distribution of income and participation in decision-making. The social problems of the Mixed Economy are not identical with the economic problems of the Mixed Economy. But there is clearly much overlap. Economic freedom and efficiency have much to do with market capitalism; distribution of income has much to do with welfare state; participation in decision-making has much to do with democracy.« (Meade 1996:145-46).

Den engelske velfærdsstat, der blev skabt i 1945, byggede ifølge Meade på fuld beskæftigelse (Keynes), velfærdsstaten (Beveridge) og frie kollektive forhandlinger (byggende på en stærk

fagbevægelse). Det holdt i ca. 20 år, så kom stagflationen, den høje arbejdsløshed kombineret med inflation. Det betød, at velfærdsstatsmodellen med frie kollektive forhandlinger ikke duede mere.

Der måtte en anderledes politisk fordeling af produktionsmidlerne til:

»There is now need for a fundamental shift of attitude and reform of institutions; much less emphasis must be put upon using prices, and in particular upon using price of labour, as a major instrument for achieving a fair and acceptable distribution for income; much more emphasis must be put upon setting of prices so as to obtain a full and efficient use of resources and in particular of labour, and much more attention must be paid to measures other than prices and wagesetting in order to achieve a fair and acceptable distribution of income and property. I believe that this necessary shift of emphasis demand farreaching changes in economic institutions and in social and political ideas.« (Ibid:146).

Med den hastige teknologiske udvikling måtte man have en betydelig mere ligelig fordeling af ejendom igennem et nyt skatte- og socialsystem, hvor en borgerlønsordning i form af en social dividende var et egnet redskab. Det ville kunne skabe et »free-market, egalitarian, participatory society«, som Meade ønskede at opstille som et utopisk ideal.

I det fremtidige samfund opererede Meade med en social dividende-betragtning som en af fire forskellige kilder til indkomst:

1. Den normale lønindkomst.
2. En variabel lønindkomst, der var afhængig af virksomhedens funktion.
3. Et afkast fra kapital, som skulle være spredt i samfundet.
4. En skattefri social dividende, som var afkastet fra den nationale formue (»dividend from general national prosperity«).

Meades reformtanker skabte debat. Ikke alle kunne acceptere hans utraditionelle forsøg på at kombinere de bedste træk ved socialismen med de bedste træk ved kapitalismen, hvorfor han ironisk bemærkede:

»Some sections of society will not like what Fascist Meade has said about wage setting. Others will not be attracted by what Bolshevik Meade has said about the taxation of wealth. The politicians are certainly in for a difficult time. But I must confess that utopian Meade would like to live in the sort of free-market, egalitarian, participatory society that I have outlined.« (Ibid:162).

Brittans økonomiske paradigme

Samuel Brittan er især kendt for sin stærke modstand imod den økonomiske ortodoksi. Han har specielt vendt sig imod teknokratiseringen af den økonomiske videnskab og tankegang og forsøgt at genoplive, fremhæve og videreudvikle den liberale økonomiske idé. »What has gone wrong with economics is the overemphasis on the technique as opposed to underlying ideas« (Brittan 1995:17).

For Brittan er den moderne økonomiske videnskabs største fejl, at den har forsøgt at ligne fysikken. Men den ligner i virkeligheden mere filosofien. Økonomiske idéer og doktriner er måder at se verden på. »They are ways of looking at the world« (ibid:17).

Forskel på liberalisme, marked og kapitalisme

Brittans grundlæggende tanke er, at man analytisk må skelne mellem:

1. Liberalisme som etisk politisk idé.
2. Markedsmekanismen som en social organisationsform, og
3. Kapitalismen som økonomisk system.

De fleste af nutidens liberalister har meget uklare forestillinger om disse relationer og blander dem sammen i mange sammenhænge. Brittan foretager denne skelnen, fordi der for ham ligger en klar etisk prioritering, og han ønsker at udvikle en moderne liberal økonomisk-politisk filosofi, der etablerer en ny sammenhæng mellem liberalisme, marked og kapitalisme:

»Indeed individualist liberalism comes first. The market comes second as an instrument of human cooperation; and capitalism third, as the only known working embodiment of the market system.« (Ibid:1).

Brittan er altså først og fremmest liberal, og hans tilslutning til markedet og især kapitalismen er mere pragmatisk. De er midler i forhold til nogle overordnede mål. Hvad der især har bekymret Brittan er, at den nuværende kapitalisme kun i begrænset omfang baserer sig på liberale værdier, og han ser de personlige liberale værdier truet. Han kalder det også en tragisk splittelse mellem to sider i den liberale tradition:

»Those who care most about civil liberties, open government, limitation of police power and similar matters have drifted to the left, while those who have been most concerned with economic liberalism have drifted to the right. Both sets of ideas have become impoverished as a result.« (Ibid:266).

Derfor har han også kaldt sit projekt et forsøg på at genrejse en ny økonomisk liberalisme; »a restatement of economic liberalism«. Brittans seneste bog hedder derfor også meget karakteristisk »Capitalism with a Human Face« (1995).

Opgør med en ensidig utilitarisme

Et af problemerne i den økonomiske videnskab og den teoretiske liberalisme er efter Brittans opfattelse, at liberalismen og markedssystemet udelukkende forbindes med en utilitaristisk filosofi. Utilitarismen er en moralfilosofi, som netop ikke bygger på at bedømme moralen efter menneskers motiver eller tingenes iboende værdier. Brittan følger Amartya Sen (1982) i karakteristikken af utilitarismen i tre dele:

- »1. Consequentialism – judging actions or policies in terms of their consequences for individual human beings.
2. Welfare – judging states of affairs or policies in terms of the level of satisfactions achieved, which is identified with utility.
3. Sum-ranking – the technical term for the summation of everyone's satisfaction to give a global utility total.« (Brittan 1995:68).

Brittan vil gerne acceptere det første element af utilitarismen, nemlig konsekvensetikken, uden at tilslutte sig resten: »it is possible to accept the consequential aspects of utilitarianism without accepting, or accepting in a very qualified form the other two aspects.« (Ibid:68).

Hvad den utilitaristiske etik i økonomien mangler er ifølge Brittan en fordelingsetik: »In my view the principle of utility does not have much to contribute to the distributional question, one or the other.« (Ibid:78).

Klargøring af markedsbegrebet

En af Brittans fortjenester er, at han forsøger en nærmere bestemmelse af markedsbegrebet. For mange gøres markedsbegrebet enten synonymt med liberalisme og/eller med kapitalisme, men begge slutninger er fejlagtige.

Inspireret af Friedrich Hayek (1899-1992) betragter Brittan markedsmekanismen som en »discovery procedure« (Brittan 1975:18), der koordinerer informationer på en decentral og hurtig måde: »The true case for market mechanism is that it is a decentralised and non-dictatorial method of conveying information, reacting to change and fostering innovation.« (Brittan 1995:59).

Men markedet som økonomisk informationssystem kræver en række baggrundsfaktorer: »Market needs a background not only for formal laws, but also of accepted rules of behaviour, if the invisible hand is to work.« (Ibid:31). Alle forudsætninger for markedets optimale funktionsmåde er ikke kendte.

Markedsøkonomiens største forhindring har ifølge Brittan altid været, at den af nogle er blevet forbundet med egoisme, materialisme og grådighed. Ifølge Brittan har mange ikke forstået, at »self-interest doctrine« kun er en »prima facie« maksime for handling. En grundregel som konsekvensmæssigt har vist sig nyttig. Det har nemlig vist sig »that people of greed often do much less harm than people in grip of self-righteousness, especially when that righteousness is harnessed to the supposed needs of a collectivity or given some theological or metaphysical justification« (Ibid:267-68).

Brittans holdning til markedet er dobbelt. På den ene side er han bange for stor politisk styring, på den anden side ønsker han, at markedet skal indrømmes af nogle klare liberale værdier, ud fra en erkendelse af, at markedet ikke kan klare fordelingen og reguleringen af ejendomsretten.

Markedet er for Brittan ikke blot et redskab, en konstruktion, som man vilkårligt kan manipulere med: »To the liberal the market is not just a piece of machinery to manipulate but a device that has evolved – imperfect and capable of much improvement.« (Ibid:270-71).

Hvad Brittan frygter, er en situation, hvor politik og økonomi smelter sammen og bliver betragtet som et marked for de stærke, hvor vi »all have to join aggressive interest groups for our own defense«, og man får en »Hobbesian« stat.

Som liberal ønsker Brittan en klar adskillelse af politik og markedsøkonomi og opstiller følgende retningslinier:

1. »Non-Paternalism. Individuals should be treated as if they are the best judge of their own interest.
2. General rules should govern policy, with a minimum of discretionary power for public appointed officials – or private bodies engaged in backstage pressure – over their fellow men and women.
3. Where possible, market remedies should be used to treat market distortions.
4. We should try to limit the domain of political activity, even though we cannot make out the exact circumstances in advance.« (Ibid:271-72).

Allerede i 1970'erne forsøgte Brittan at fastlægge grænserne for markedsøkonomien. Her slog han fast, at det er en fejltagelse at sætte markedssystemet lig med det kapitalistiske system, »nor do markets presuppose a capitalist system« (Brittan 1975:17). Han henviste til de historiske erfaringer, f.eks. Nazi-systemet, hvor man kunne se, at et system med privat ejendomsret kunne forenes med en kommandoøkonomi.

Men på den anden side kunne en markedsøkonomi efter Brittans opfattelse også forenes med en ikke-puritansk etik. I begyndelsen af 1970'erne var Brittan netop i forbindelse med ungdomsoprøret optaget af over for de kritiske studenter at forsvare markedssystemet og argumentere for »how mar-

ket can be used in a society which has gone beyond the puritan ethic to a »less materialist« outlook.« (Brittan 1975:17).

Behovet for en moderne liberal teori om ejendomsret

Når moderne liberale økonomer og filosoffer ikke rigtig forholder sig til fordelingsspørgsmålet, hænger det ifølge Brittan sammen med, at de mangler en individuel ejendomsretsteori. »The lack of an acceptable theory of property rights is a serious weakness in both classical liberalism and market economy.« (Ibid:59). De moderne markedstilhængere er i deres fordelingsmæssige argumentation svage, han kalder det »nøgne«, »are naked without a theory of property« (ibid:64).

Brittan mener, der er tre idealtypiske teorier blandt liberale filosoffer til spørgsmålet om fordeling:

1. Den lige fordeling af samfundskagen (»the pie theory of distribution«).
2. En historisk berettigelses-teori (»entitlement theory«).
3. Kontrakt-teorien (»contractian approach«).

Vanskelighederne ved »kage-teorien« ligger for Brittan at se dels i, at lighedsbegrebet er vanskeligt at definere, da menneskene på en række områder er ulige, dels i at mennesker bidrager meget forskelligt til »kagen«.

»Berettigelsesteorien«, hvor fordelingen af ejendom og magt tages som »naturlig« og urørlig, som bl.a. Robert Nozick (f. 1938) gør, er på den anden side også uacceptabel for Brittan. Hvorfor skulle man acceptere den historisk tilfældige fordeling af magt og ejendom som hensigtsmæssig i forhold til den liberale interesse i at skabe frihed og autonomi for så mange som mulig?

Derfor placerer han sig blandt kontraktteoretikerne, og siger »Redistribution; yes. Equality: no.« Brittan mener, at liberale filosoffer som Robert Nozick, Friedrich Hayek og Michael Oakeshott har svigtet på dette punkt, og han ser John Rawls (f. 1921) som den eneste moderne liberale filosof, som har taget ejendomsrets- og fordelingsspørgsmålet alvorligt. Derfor opfatter Brittan sine bestræbelser på at udvikle en moderne ejendomsteori i forlængelse af Rawls:

»An improved Rawlsian system of personal rights based on contractarian reasoning might be most suitable for the basic constitutional and structural features of a society and utilitarianism may be a better basis for everyday policy.« (Ibid:83).

Litteratur

Brittan, S. (1975) *Participation without Politics*. Cambridge, Kent: Institute of Economic Affairs.

Brittan S. (1988) *A Restatement of Economic Liberalism*. Second Ed. London: The Macmillan Press.

Brittan, S. and S. Webb (1990) *Beyond the Welfare State. An examination of Basic Incomes in a Market Economy*. Edinburgh: Aberdeen University Press.

Brittan, S. (1995) *Capitalism with a Human Face*. Aldershot: Edward Elgar.

Meade, James E. (1936) *An Introduction to Economic Analysis and Policy*. London: Oxford University Press.

Meade, James E. (ed.) (1978) *The Structure and Reform of Direct Taxation*. London: Allen & Unwin.

Meade, James E. (1989) *Agathotopia: The Economics of Partnership*. Hume Paper no. 16. Aberdeen University Press.

Meade, J. (1993) Can We Learn a »third Way« from the Agathotopians? IN A.B. Atkinson (ed.) *Alternatives to Capitalism. The Economics of Partnership*. Proceeding of a Conference held in Honour of James Meade by the International Economic Association at Windsor, England. London: St. Martin's Press:9-23.

Meade, J. (1996) Full employment, new technologies and the distribution of income. IN M. Bulmer and A. M. Rees (eds.) *Citizenship today. The contemporary relevance of T.H. Marshall.* London: UCL Press:145-62.

Sen, Amartya (1982) *Choice, Welfare and Measurement.* Oxford.

Van Trier, Walter E. (1989) *Who Framed Social Dividend? A Tale of the unexpected. Some preliminary notes on the roots of »Social Dividend«, featuring J.E. Meade, A. P. Lerner, and G.D.H. Cole; as well as Joan Robinson – for starters. Rapport 89/230. Studiecentrum Voor Economisch En Sociaal Onderzoek. Universitaire Faculteiten St. Ignatius. Antwerpen.*